

Олена Малахова

ЗНАЧЕННЯ КОРОТКОТЕРМІНОВОГО БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ В ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Становлення ринкових відносин в Україні обумовлює перехід банківської системи на якісно новий рівень, вимагає розширення спектру банківських вкладень у реальний сектор економіки. Дієва взаємодія реального та банківського секторів можлива за умови організації кредитних відносин на основі взаємовигідного партнерства. Ризиковість банківського бізнесу безпосередньо пов'язана з недосконалістю управління фінансовими ресурсами на рівні підприємства. З цього приводу, на наш погляд, необхідно вивчити можливості оптимізації управління фінансовими ресурсами щодо політики запозичень на підприємстві.

На сьогодні, найбільш гострим, залишається питання управління фінансовими ресурсами підприємств, центральним місцем якого є проблема достатності обігових коштів, механізмів їх планування (прогнозування) і поповнення та ефективного використання. Управління фінансами підприємства передбачає передусім встановлення оптимального співвідношення власного та залученого капіталу, тобто пошук раціональної структури грошового капіталу. Підвищені відсотки за користування банківськими позичками обумовлюють маневрування лише власним капіталом, викликають постійну потребу підприємницьких структур у додаткових обігових коштах.

Вивченням питань, пов'язаних з проблемами формування фінансових ресурсів підприємств, вдосконалення управління фінансовими ресурсами з метою зниження виникнення ризикових випадків у підприємницькій діяльності, аргументування важливості короткотермінових банківських вкладень як потужного джерела формування фінансових ресурсів підприємств, підвищення ролі банківської системи в механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності займаються ряд провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. До їх числа слід віднести: Федосов В., Суторміна В., Поддєрьогін А., Мочерний С., Тинний І., Сокиринська І. та інші. Серед авторів, які звертаються до вивчення окреслених питань за кордоном: Єгорова Н., Смуглов А., Песчанская І., Афанасьєва О.

Потенціал найбільших банків країни робить принципово можливим вирішення завдання, в певній мірі, простого відтворення і поповнення щорічного вибуття активної частини виробничих фондів. Треба мати на увазі, що однією з основних цілей комерційних банків є отримання максимального прибутку. У цьому зв'язку банки зацікавлені в надійних клієнтах, які у відносно короткі строки можуть забезпечити оборот великого об'єму кредитно-інвестиційних ресурсів, повернути основний борг і сплатити банку законну винагороду в вигляді процентів за кредит. Звичайно, що інтереси промислових підприємств, які впроваджують нову продукцію, не завжди збігаються з інтересами банків і останні далеко не завжди кредитують такого роду позичальників.

В сучасних умовах становлення ринкових відносин в Україні особливу увагу вимагає обґрунтування дієвості управління фінансовими ресурсами підприємств з метою підвищення їх кредитоспроможності, оптимізації політики запозичень та пошук нових можливостей участі

банківської системи в механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності. Для цього, на наш погляд, необхідно, зокрема, звернутися до вивчення питань формування фінансових ресурсів на підприємстві – з одного боку, а з іншого – до вдосконалення механізму банківського кредитування підприємницької діяльності в цілому.

Завданнями даного наукового дослідження є:

- Розмежування джерел фінансування виробничої діяльності на підприємстві;
- Ранжування рівнів та завдань фінансового менеджменту на підприємстві ;
- Виокремлення основних моделей управління оборотним капіталом підприємств у відповідності до значення банківського кредиту у цьому процесі;
- Обґрунтування впливу чинників, пов'язаних з використанням позичених коштів на підприємстві;
- Аргументування необхідності формування диверсифікованого портфелю запозичень підприємства.

Подальший розвиток підприємницької діяльності значною мірою залежить від розміру капіталу, спрямованого на розвиток виробництва і може здійснюватись за рахунок самофінансування (власні ресурси) та надходжень від зовнішніх джерел фінансування (кредити, позики, гранти, субвенції та інше). Під фінансовими ресурсами підприємства прийнято вважати сукупність усіх видів грошових коштів та фінансових активів. Фінансові ресурси поділяють на власні та запозичені. До власних належать засоби: а) сформовані за рахунок зовнішніх джерел (до їх числа відносять: кошти засновників; додатковий пайовий та акціонерний капітал; кошти, що надходять в порядку перерозподілу); б) сформовані за рахунок внутрішніх джерел (нерозподілений прибуток; резервні фонди; амортизаційні відрахування та цільові надходження).

Запозичені кошти формуються також за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел. До запозичених коштів, сформованих за рахунок зовнішніх джерел відносять довгострокові та короткострокові кредити, випуск облігацій, фінансовий лізинг. Внутрішня кредиторська заборгованість та відстрочена податкова та інші види заборгованостей складають запозичені кошти підприємств внутрішнього походження (рис.1).

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Рис.1. Склад основних джерел фінансових ресурсів підприємства [1: 92]

Якщо у розвинутих країнах світу швидко формується технологічний спосіб виробництва, заснований на автоматизованій праці з використанням інформаційних технологій, то в Україні

переважає технологічний спосіб виробництва, який базується переважно на ручній та машинній праці. Це значно впливає на особливості підприємницької діяльності. Власне, ці обставини вимагають перегляду участі банківської системи в кредитному забезпеченні підприємницької діяльності, активної співпраці з суб'єктами господарювання в процесах перерозподілу грошових коштів, підвищення ролі та значення кредиту для відродження вітчизняного виробництва.

В сучасних умовах внутрішні джерела інвестування підприємств, самофінансування із фондів розвитку, емісійні ресурси та ін. є малопотужними (особливо з урахуванням кризового стану більшості вітчизняних виробників), що потребує залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів. Можливість залучати фінансові ресурси з різних джерел, у тому числі на фінансовому ринку, дає змогу підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів, вибираючи їх комбінації. Однак, є певні чинники, що впливають на обсяг і структуру фінансових ресурсів підприємства. До них належать: форма власності й організаційно-правові форми підприємства, галузева приналежність підприємства, мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку часу, внутрішня фінансова політика підприємства тощо.

Питання про співвідношення власних та запозичених джерел фінансування виробничої діяльності підприємств розглядається, як правило, з точки зору довготермінових запозичень з метою формування основного капіталу. Однак, актуальною проблемою для суб'єктів підприємницької діяльності є розробка стратегії короткотермінових запозичень з метою забезпечення гнучкого фінансування поточної діяльності. Так, перевагою короткотермінових банківського кредиту, як джерела фінансування, є його разовий, нерегулярний характер, негативний вплив якого на фінансовий стан підприємства обмежується коротким періодом.

Структура джерел фінансового забезпечення впливає на балансування між фінансовою стійкістю та фінансовим ризиком діяльності підприємства. Так, згідно з ефектом фінансового левериджу наявна певна залежність між часткою позикових коштів у структурі фінансового забезпечення та рентабельністю власного капіталу [2: 436]. Зв'язок між ними такий: чим більша частка позикових коштів, тим вища рентабельність власного капіталу (якщо підприємство взагалі отримує прибуток). Отже, кожне підприємство має балансувати між цим чинниками, що впливають на фінансові результати його діяльності. Досягнення позитивного кінцевого фінансового результату, підвищення кредитоспроможності підприємств можливе за умови оптимізації управління оборотним капіталом, що є особливо важливим для встановлення рівноправних партнерських відносин між банками та суб'єктами підприємницької діяльності в Україні.

В процесі управління оборотним капіталом підприємства з використанням запозичених джерел постає безліч різноманітних завдань, які можна умовно поділити: за ступенем конкретизації (загальні та окремі); за строковою ознакою (довгострокові та ті, що вимагають оперативного рішення). Ці завдання можна також розмежувати на політичні, стратегічні та тактичні (рис. 2). На наш погляд, таке ранжування завдань по рівнях фінансового менеджменту може сприяти покращенню фінансового менеджменту на підприємствах, дозволяє впорядкувати його прийоми та інструментарій.

В фінансовому менеджменті можна виділити такі основні моделі управління оборотним капіталом, які розрізняються, насамперед, за роллю кредиту в цьому процесі. Основою для побудови цих моделей складає поділ оборотного капіталу на дві частини:

постійний оборотний капітал (системна частина оборотних активів): потреба в ньому відносно незмінна впродовж всього операційного циклу;

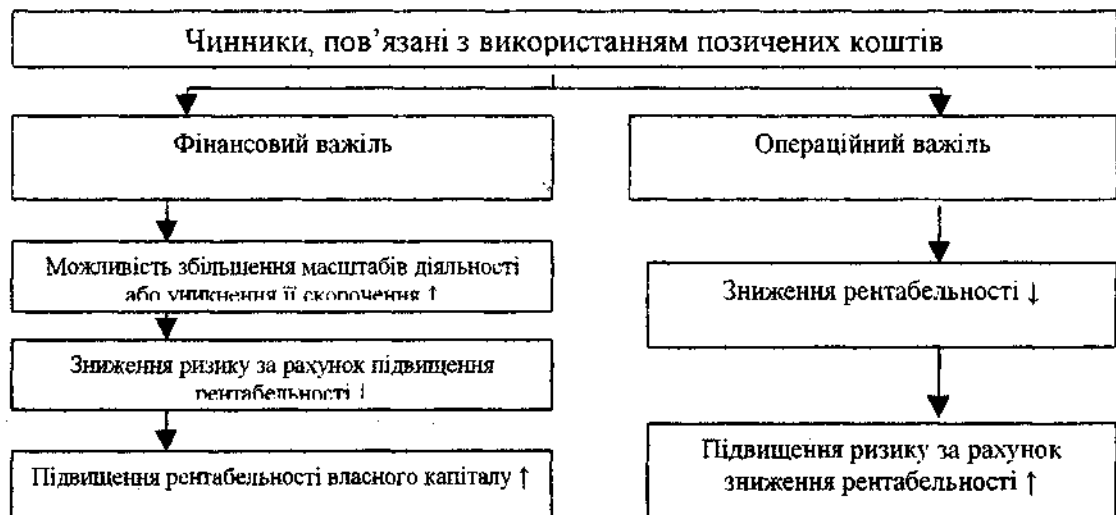
змінний оборотний капітал (варіююча частина поточних активів): потреба в ньому несуттєво змінюється або ж повністю відсутня [3: 27].

Політика запозичення на підприємстві повинна бути відносно стабільною, тому що більшість із факторів, які її визначають практично незмінні або ж несуттєво можуть змінюватись в короткотерміновому періоді. Зміна масштабу діяльності, перехід підприємства на чергову стадію життєвого циклу потребують зміни політики в області залучення кредитних джерел. Визначення ступені участі залученого капіталу в фінансуванні поточної діяльності суб'єктів господарювання має проводитись на основі прогнозування ризиків позичальників, врахування інтересів власників, акціонерів.

Вибір моделі управління оборотним капіталом, тобто ступені участі кредитних джерел у фінансуванні поточної діяльності підприємства, залежить від об'єктивних факторів – величини фінансового та операційного важелів (рис. 3). Залучення кредиту, який замінює тимчасове вилучення власних оборотних коштів або збільшує масу капіталу, що використовується, змінює фінансовий важіль, підвищує рентабельність власного капіталу. Навантаження по сплаті процентів підвищує операційний важіль та збільшує ризик позичальника при нестійких об'ємах

виробництва і реалізації або при неочікуваному скороченні. Власне ці обставини є ключовими при виборі політики запозичення підприємства.

Рис. 2. Схема взаємодії рівнів фінансового менеджменту на підприємстві із завданнями та кінцевими цілями

Рис.3. Вплив фінансового та операційного важелів на вибір моделі управління оборотним капіталом підприємства

Фінансовий важіль оцінюється позитивно, тобто фірма заставляє працювати чужі кошти на свій фінансовий результат, тоді як операційний важіль обмежує запозичення. А тому, додатковий дохід, що отримується за рахунок банківського кредиту, повинен співставлятися з додатковими видатками по виплаті процентів. Слід зазначити, що ефект фінансового важеля завжди проявляється при залученні позичкових коштів в будь-якому вигляді, тоді як операційний важіль буде мати значний вплив лише в тих випадках, коли процентні виплати по залучених коштах достатньо вагомі. З цієї точки зору, безсумнівними перевагами володіє комерційний кредит, який часто буває безкоштовним.

Стратегія запозичення на підприємстві визначається як стабільна по відношенню до використання позичкових коштів, головним завданням якої є забезпечення достатнього потенціалу гнучкості, можливості маневру, вибору між різними формами запозичень. Поняття гнучкості фінансування включає, по-перше, властивість збільшувати об'єм запозичень, по-друге, можливість вибору форм запозичень шляхом порівняння їх альтернативних варіантів з точки зору доступності, оперативності, ціни та податкових наслідків.

В стратегічному плані на підприємстві повинен формуватися диверсифікований портфель запозичень, який включає різноманітні форми короткотермінового кредиту та різноманітних кредиторів, що дозволяє уникнути надмірної залежності від них та знизити ризик збоїв, порушень в поступленні коштів, а також забезпечити можливість швидкого переключення з одних форм кредитного фінансування на інші. В цілому портфель короткотермінових запозичень повинен відповідати головному критерію – мінімізації сукупних витрат фінансування капіталу фірми, який можна досягнути при виконанні наступних умов:

оптимальне співвідношення між боргом та акціонерним капіталом, яке мінімізує вартість капіталу для підприємства;

оптимальне співвідношення між різноманітними формами короткотермінових запозичень з точки зору їх ціни та податкових наслідків.

Поєднання в портфелі запозичень різноманітних форм короткотермінового кредиту повинне враховувати їх різницю в ціні залучення ресурсів. З цінової точки зору види запозичень значною мірою відрізняються один від одного. Ціна залучених коштів варіюється від практично безкоштовного комерційного кредиту до достатньо дорогого банківського кредиту. Цінові характеристики кредиту безпосередньо визначають силу ефекту фінансового та операційного важелів, а відповідно і рівень ризику позичальника. Інші важливі характеристики – оперативність отримання кредиту і терміни користування залученими коштами також повинні бути враховані при розробці стратегії запозичення.

Банківські кредити потребують особливої підготовки, формальних процедур, наявність забезпечення, що значно знижує їх оперативність. Підвищити гнучкість банківського кредиту, пристосування його об'ємів до потреб підприємства, що постійно змінюються, синхронізувати процес кредитування з рухом оборотного капіталу можна на основі довгострокової співпраці з комерційними банками, використання більш гнучких та оперативних форм банківського кредиту.

Роль кредиту в фінансуванні діяльності підприємств зарубіжних країн досить вагома. Зокрема, банківський кредит – найбільш важливе джерело зовнішнього фінансування підприємств. Так, у США та інших розвинутих країнах 61,9% зовнішнього фінансування становлять саме банківські позички [4:217]. Значення банківського кредиту як важливого джерела кредитного забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в Україні є не настільки вагомим. На його частку припадає приблизно лише три відсотки.

В практиці банківських установ закордоном використовують достатньо широкий набір кредитних продуктів для кредитування поточної діяльності підприємств: кредитування комерційних та виробничих програм; кредитування зовнішньоторгових операцій, в тому числі з використанням акредитивної форми розрахунків; передекспортне фінансування; кредитування поповнення оборотних коштів підприємств; вексельне кредитування; овердрафтне кредитування; експрес-кредити під заставу акцій банка-кредитора тощо. Вивчення світового досвіду щодо розширення спектру банківських операцій кредитного характеру може бути корисним для вітчизняних комерційних банків. Створення сприятливого економіко-правового клімату, зокрема, дозволить підвищити значення кредитного забезпечення виробничої діяльності підприємств.

Тактика запозичення підприємств зводиться до практичної реалізації гнучкості поточного фінансування на основі використання залучених коштів шляхом прийняття оперативних рішень. При цьому необхідно враховувати, що управління оборотними коштами є неперервним процесом та потребує щоденного нагляду. З цього приводу, особливе значення в реалізації тактики запозичень займає управління кредиторською заборгованістю на підприємстві, а також реструктуризація, тобто видозміна заборгованості. Реструктуризація заборгованості використовується як кредиторами, так і боржниками. При цьому кредитори переслідують такі цілі:

- довгострокове вивільнення коштів з обороту та прискорення їх обігу;
- спрощення балансу за рахунок вивільнення від дебіторської заборгованості;
- зниження ризиків.

Боржники також можуть бути зацікавлені в реструктуризації своїх зобов'язань у разі фінансових ускладнень, пов'язаних з їх погашенням. Їх мета – знизити затрати на залучення коштів, тобто ціну позичкового капіталу.

Вибір форм реструктуризації заборгованості кредиторами в розвинених країнах достатньо великий: передача права вимоги іншій особі; новація – переоформлення початкового зобов'язання іншим зобов'язанням, яке передбачає зміну предмету або способу виконання; зміна умов кредитної угоди, тобто переоформлення договору на нових умовах; зміна складу учасників кредитних відносин, на основі договору уступки прав вимоги (договір цесії). В комерційних банках застосовуються різноманітні схеми погашення проблемної та простроченої заборгованості з залученням, наприклад, третіх кредитоспроможних осіб.

Ефективність тактики запозичення залежить в однаковій мірі від проведення її на рівні підприємств, так і від гнучкості кредитної політики комерційних банків. Узагальнення світового досвіду з метою адаптації до вимог ринку банківських послуг в Україні дозволить підвищити рівень участі короткотермінових банківських кредитів в формуванні фінансових ресурсів підприємств.

Таким чином, ранжування завдань фінансового менеджменту в галузі короткотермінових запозичень за ступенем глобальності та строковості може суттєво підвищити його ефективність. Виважена політика запозичень на підприємстві, починаючи від визначення допустимого рівня залежності від кредиторів та вибору моделі управління оборотним капіталом, вибір стратегічних кредиторів і видів запозичень, підготовлює підґрунтя до зниження ризиковості позичальника, оперативного поповнення оборотного капіталу фірми, гнучкого переключення з одного джерела фінансування на інші в конкретній ситуації.

У зв'язку з вищевказаним, довгострокові та стабільні взаємини банків з суб'єктами підприємницької діяльності на умовах вигідного рівноправного партнерства, підвищення ролі та значення банківського кредиту в механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності в Україні можливі, на наш погляд, за умови оптимізації політики запозичень та вдосконалення управління фінансовими ресурсами на підприємстві.

Література

1. Сокиринська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства // Фінанси України. – 2003. - № 1. - С.92. 2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. – К.: Ника-Центр. – 1999. – С. 436. 3. Песчанская И.В. Политика краткосрочных заимствований организации// Финансы и кредит. – 2002. - № 19. – С.27. 4. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансового рынка. – М.: Финансы, ЮНИТИ. – 1999. – С.217

Анотація

В статті розглядаються головні завдання та цілі управління фінансовими ресурсами на підприємстві, портфель запозичень та значення короткотермінового банківського кредиту для неперервності виробничого процесу.

Annotation

The major tasks and objectives of the financial resources management in enterprises, the loan portfolio and meaning of the short – term bank credit for the continuous industrial process are discussed in the article.

УДК 336.233; 368.025.6